

יואב פרלמן

מרכז הצפרות הישראלי, החברה להגנת הטבע

ציטוט מומלץ

פרלמן י. 2011. סקר עופות דוגרים בערבה. *אקולוגיה וסביבה*, 2(2): 84-85.

תמונת עצי שיטה מאז שנות ה-80 גרמה לצמצום אוכלוסיית סבכי השיטים | צילום: תומס קרומנקר

סקר עופות דוגרים בערבה

[בקצרה](#)

גיליון קיץ 2011 / כרך 2(2)

1 במאי, 2011

משנת 2009 מבצע מרכז הצפרות הישראלי סקר עופות דוגרים בערבה ובנגב, בתמיכת רשות הייעור האמריקנית (USFS). מטרת הסקר התלת-שנתי הן לייצר מסד נתונים מבוסס המתאר את חברת העופות הדוגרים בערבה, ובאמצעותו לתאר את מצב המערכות הטבעיות. מידע זה יסייע לגופים מקבלי ההחלטות לשמור בצורה טובה יותר על המערכות הטבעיות ועל המגוון הביולוגי באזור.

מאז קום המדינה, גדלה האוכלוסייה בערבה בקצב מהיר (מ-0 תושבים בשנת 1948 ועד לכ-7,500 תושבים כיום). עם התפתחות ההתיישבות התפתחו בקצב מהיר גם החקלאות והתשתיות. הפיתוח הביא לפגיעה קשה במערכות הטבעיות בערבה ולקיטוען. נוסף על כך התגברו השפעות השוליים של החקלאות על המערכות הטבעיות העוטפות את שטחי החקלאות (מינים זרים, מינים מתפרצים [מינים מקומיים שאוכלוסייתם מתרבה מאוד בגלל שינויים מעשה ידי אדם], פסולת, רעש, חומרי הדברה, תאורה, ציד על-ידי עובדים זרים ועוד). גורמים אלו השפיעו בצורה ישירה ועקיפה על המערכות הטבעיות, וכתוצאה מכך חלה פגיעה מתמשכת במגוון הביולוגי בערבה [1]. כיום, רוב המערכות הטבעיות באזור מושפעות משטחי חקלאות או מהתיישבויות סמוכות, או נמצאות תחת איום לפיתוח כזה. על פי דו"ח האיזורים שפרסמה השנה החברה להגנת הטבע [3], תכניות הפיתוח של ממשלת ישראל ושל המועצות המקומיות באזור טומנות בחובן איום על רוב המערכות הטבעיות שנתרו בו. ייחודה של הערבה שהיא מורכבת מפסיפס של מערכות טבעיות, שכל אחת מהן תומכת במגוון ביולוגי ייחודי. חשיבותה רבה גם בשל היותה מקשרת בין הנגב, לסיני ולהרי אדום ומואב העשירים כולם במגוון ביולוגי, ובשל היותה ציר נדידה בין-לאומי חשוב ביותר לעופות.

מסקרים של מרכז הצפרות הישראלי [1, 2] עולה כי יש ירידה בגודל האוכלוסיות של מרבית עופות המדבר בערבה. לדוגמה, האוכלוסייה הישראלית של התחמס הנובי (*Caprimulgus nubicus*), עוף לילה מתת-מין אנדמי החי במלחות אשל ואכס, נעלמה כמעט כליל. כיום היא מונה כ-15 זוגות החיים כולם במלחת סדום, המלחה האחרונה שנתורה בערבה. לשם השוואה, עד סוף שנות ה-80 דגרו בישראל מעל מאה זוגות של התחמס הנובי [4].

בשל סיבות אלו וכן בשל הידע המועט הקיים על אזור זה, נסקרה הערבה מכיכר סדום בצפון עד לאילת בדרום, החל מאביב 2009. שיטת העבודה נקבעה לפי פרויקטים דומים בעולם, וכללה חלוקה של האזור למשבצות בגודל 1/32 מעלה (כ-3X3 ק"מ). במהלך מאות ימי עבודה אסף צוות סוקרים מיומן נתונים רבים בעלי ערך על אוכלוסיות העופות הדוגרים. בעונת 2009 לבדה נצפו 161 מיני עופות שונים, ביניהם מספר מינים נדירים ביותר כגון אלימון (*Alaemon alaudipes*). עפרוני יפהפה זה נכחד מהנגב, וכיום רק זוגות בודדים דוגרים בערבה. נוסף על כך, בוצע מיפוי של שימושי קרקע עדכניים, ונסקר מצב המערכות הטבעיות לפי מדדים סביבתיים שונים. האיזמים התכנוניים קובצו בדו"ח המסכם את שנת 2009. במסגרת הסקר הושם דגש על שמירת מערכת טבעית שחשיבותה הביולוגית לא הייתה ידועה לפני כן – מערכת הנחלים החוליים הפנימיים ומישורי הצריחים (מישורי חמאדה).

מסקנות הראשוניות מצביעות על מספר מערכות טבעיות חשובות וייחודיות הנמצאות תחת איום וזקוקות להגנה משמעותית:

- מלחת סדום – המלחה האחרונה בישראל, בית הגידול היחידי של התחמס הנובי, נמצאת ללא הגנה סטטוטורית ונמצאת כולה תחת איום מדי לפיתוח חקלאי.
- סוואנות שיטים – בית הגידול היחידי של סבכי השיטים (*Sylvia leucomelaena*). חלק מסוואנות השיטים מוגנות כשמורות טבע מוכרזות (בהן שמורת שיזף, ששטחה כ-50,000 דונם, ושהוכרזה רק לפני כשנה, ושמורת צבי השיטים סמוך ליטבתה ששטחה כ-4,000 דונם). יש להגן על סוואנות השיטים שאינן מוכרזות, ששטחן כ-10,000 דונם.
- חולות נודדים – מערכות בעלות חשיבות למגוון מיני זוחלים ומכרסמים (אנדמיים) הנמצאות תחת איום כרייה וחציבה, לדוגמה חולות סמר.
- מישורי צריחים ונחלים חוליים – בית גידול חשוב למספר מיני עופות דוגרי קרקע, וביניהם האלימון, מיני קטות ועפרונים נוספים.
- נוסף על כך, מפורטות בדו"ח השנתי המלצות ספציפיות לשימור מיני העופות הנדירים והרגישים ביותר בערבה – אלימון, סבכי השיטים ותחמס נובי.

הדו"ח המסכם את עונת השדה הראשונה פורסם בתחילת 2011, וכבר מניע תהליכים מרחביים לשמירת טבע. בשנת 2010 המשיכה עבודת השדה בערבה והורחבה גם למרחב ניצנה-שבטה במערב הנגב. בסוף שנת 2011 יתפרסם דו"ח מסכם לפרויקט כולו, ואנו מקווים שהוא יסייע לשמירה טובה יותר על המערכות הטבעיות בערבה ובנגב.

מקורות

1. אלון ד ומירוז א. 2002. פרק העופות. מתוך: הספר האדום של החולייתנים בישראל, פרבולוצקי ודולב (עורכים). רשות הטבע והגנים והחברה להגנת הטבע.
2. אלון ד ופרלמן י. 2008. ציפורים בישראל בסכנת הכחדה. תל-אביב: החברה להגנת הטבע.
3. בן דוד א. 2010. איומים בתחום התכנון והבנייה בשמירה על השטחים הפתוחים בישראל. תל-אביב: החברה להגנת הטבע.
4. Shirihai H. 1996. The Birds of Israel. London: Academic Press.